

ЖИТТЄВО-ЦІННІСНІ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Світ стрімко змінюється, життя ускладнюється, перш за все завдяки його технологізації. Все це зумовлює нові вимоги до освіти, насамперед до вищої школи. Складні та вкрай суперечливі реалії сьогодення вимагають істотного підвищення якості підготовки студентів не тільки як фахівців, але й як особистостей. Визначальною умовою успішного виконання цього відповідального завдання постає якість науково-педагогічного складу. Вона є інтегральною характеристикою, що поєднує професійну компетентність викладача в певній сфері, бездоганне володіння ним методикою викладання, педагогічну майстерність, загальну і професійно педагогічну культуру. Крім того, якість викладача вищої школи передбачає його соціальну компетентність, високу моральність і відповідальність, чітку психологічну спрямованість на педагогічну діяльність та інші професійно значущі особистісні риси і якості.

Однак чи не найважливішим атрибутом педагога сьогодні має вважатися ціннісне сприйняття ним своєї професії, яке впливає не тільки з глибокого усвідомлення ним її істотної суспільної значущості, але й з того, що за словами Г. С. Сковороди, вона є саме його «сродною працею». Дійсно, через свій вплив на своїх учнів чи студентів, багатократно посилений їхніми майбутніми діями, їхньою моральністю, порядністю й відповідальністю педагогові вдається хоча б трошки сприяти поліпшенню самого суспільства і взаємовідносин між людьми. Іншими словами, його плідна цілеспрямована діяльність сприяє особистісному розвитку його вихованців та вдосконаленню світу що має приносити самому педагогові глибоке моральне задоволення. Воно ж можливе тільки у тому разі, коли професія і професійна діяльність виступають для нього одними із вкрай важливих життєвих цінностей.

Сьогодні ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, до освіти взагалі набуває особливого значення через таку низку негативних обставин. По-перше, прискорення науково-технічного прогресу, розробка і впровадження високих технологій стає передумовою необхідності посилення якості освіти. По-друге,

розширення доступності освіти певною мірою знецінює її в суспільній свідомості й відповідно позначається на ставленні людей до професії педагога. По-третє, тотальна інформатизація практично всіх сфер суспільного життя стає причиною певної інформаційної надмірності в соціокультурному й ціннісному просторі, що негативно впливає на ставлення частини студентів до знань і навчання. Іншими словами, вони відверто нехтують освітою, хоча в той же час прагнуть будь що отримати диплом (а то і два чи три дипломи) про закінчення вищого навчального закладу. Адже сьогодні стало модним хизуватися тим, що маєш дві чи три вищих освіти. При цьому часто культура такого «фахівця» не витримує навіть рівня середньої освіти.

Відомий німецький філософ Пірмін Штекелер-Вайтгофер підкреслює, що «нехтування освітою призводить до нехтування людськими, соціальними, мовними, кооперативними і тим самим, в решті решт – етичними підвалинами науки і техніки, економіки і політики. Наприклад, вільному співробітництву може зашкодити якраз мислення, яке націлене на перебільшення успіхів та ефективності» [1, с.76]. Ми б ще більш посилили цю думку твердженням, що нехтування освітою приводить до бездуховності й безкультур'я. А за цих умов бездуховна людина, озброєна сучасними досягненнями науки і техніки, стає потенційно небезпечною, особливо за відсутності належної відповідальності.

Подолати цю ситуацію може тільки педагог, якому притаманні, з одного боку, високий рівень духовності й культури, а з іншого – істотний дійовий вплив на учнів чи студентів. Сила цього впливу, його дійовість та ефективність ґрунтуються не тільки на високій професійній компетентності викладача, а й на масштабі його особистості. Йдеться перш за все про систему його життєвих цілей і цінностей, морально-етичних принципів і переконань, почуття особистої відповідальності за долю кожного свого вихованця. Авторитет педагога як одна з визначальних передумов його впливу на студентів істотною мірою залежить від ставлення до них і характеру спілкування з ними.

Крім того, що сама можливість цього спілкування являє собою істотну цінність як для педагога, так і для студентів, вона виступає й інструментарієм їхнього взаємовпливу. Саме спілкування є потужним джерелом інформації для

педагога як про індивідуальні характеристики кожного студента, так і про риси й характерні особливості студентства у цілому. Воно дозволяє педагогові добре розуміти «мову» студентів, їх культурні цінності, смаки та ідеали, їх життєві цілі, прагнення та інтереси. Більш того, в процесі спілкування він отримує можливість проявити складне, але надзвичайно ефективне мистецтво говорити зі студентами однією мовою, зберігаючи при цьому і демонструючи культуру мовлення і взаємовідносин. Кожному педагогові-практикові добре відомо, наскільки складно буває дійти порозуміння з тим чи іншим студентом і як ця складність долається правильним вибором психологічної позиції і мови. І саме це порозуміння стає водночас і проявом цінності педагогічної діяльності, і основою поступового і обережного прищеплення системи цінностей студентові.

Всесвітньо відома філософ, політолог і педагог Ганна Аренд стверджує, що «людська множинність, основна умова дії та мовлення, має двозначний характер рівності та відмінності». Вона досить образно і дотепно пише, що «коли б люди не були рівні, вони не могли б розуміти ані один одного, ані своїх попередників, ані планувати майбутнього і передбачати потреби своїх спадкоємців. Коли б люди не відрізнялися між собою, то кожна людина не відрізнялася б від іншої, як є, була чи буде, і вони не потребували б ані мовлення, ані дії, аби порозумітися. Щоб комунікувати, достатньо було б знаків, звуків, однакових потреб і бажань» [2, с. 134].

Ця глибока думка стає сьогодні особливо актуальною, коли педагогічне спілкування значною мірою носить технократичний характер, перетворюється на обмін інформацією і втрачає свою надзвичайно важливу ціннісну функцію виховного впливу на студентів. Самі викладачі при цьому не розуміють, що так вони втрачають можливість плідного використання свого особистісного впливу і свого професійного авторитету.

Слід відверто визнати існування вагомих підстав стверджувати, що багатьом з викладачів притаманні недостатній рівень загальної культури, відсутність чіткої системи не тільки життєвих цілей і цінностей, але навіть і моральнісних принципів та переконань. Їм бракує навіть почуття особистої відповідальності за якість професійної підготовки студентів. А сьогодні стає

все більш складно як належним чином зацікавити їх у вивченні тієї чи іншої дисципліни, так і переконати їх в життєвій цінності знань і навчання. Можна вказати цілу низку причин такого становища.

По-перше, для суспільної свідомості стала характерною відсутність ціннісного сприйняття знань і освіти взагалі. По-друге, широка доступність інформації не сприяє інтересу студентів до навчання. По-третє, вже загально визнане істотне погіршення якості шкільної освіти ускладнює можливості навчання її випускників у вищих навчальних закладах. Нарешті, по-четверте, масовий характер вищої освіти й широка її доступність зумовили перекоси в структурі навчально-виховного процесу. Сьогодні помітно переважає його технократична й його спрямованість при відвертому нехтуванні вихованням та особистісним розвитком студентів.

Беремо на себе сміливість стверджувати, що істотну роль у виникненні й дії розглянутих причин відіграє масовість вищої освіти. Саме вона породжує те, на жаль, незворотнє явище, що людина з вищою освітою, яка ще десь сорок-п'ятдесят років тому вважалася справжнім інтелегентом, сьогодні стає звичним середнім індивідом. Більш того, масовий характер підготовки фахівців призвів і до масового формування науково-педагогічного складу вищої школи. Тому й тут відбуваються несприятливі процеси духовного і культурного збіднення, які й породжують масове поширення технократизму. Як і будь-яка масовість, він нівелює індивідуальність, стандартизує життєві цінності, характер мислення, навіть естетичні смаки та ідеали. В результаті цього певна частина викладачів втрачає навіть потребу в духовному розвитку й підвищенні свого культурного рівня. Не дивно, що вони п'ятнадцять-двадцять років не були в театрі чи музеї, не відвідували художніх виставок чи музичних вистав.

Карл Ясперс, яскравий представник німецького екзистенціалізму, з цього приводу справедливо вказував, що «в існуванні масового порядку всезагальна освіта наближається до *вимог середньої людини*». Філософ спеціально підкреслює, що «духовність гине, поширюючись у масі», що «раціоналізація, доведена до грубої моментальної доступності розуму, привносить у кожную галузь знання процес збіднення» [3, с. 159].

Духовно-культурне збіднення на загальному тлі ринкових трансформацій перетворює педагогічну діяльність для частини певної частини викладачів на своєрідний бізнес, деформує систему їх життєвих цінностей. В результаті в координатах їх спотвореного ціннісного простору стають можливими такі ганебні вчинки, як хабарництво, відверта чи замаскована корупція, байдужість до того, як їх сприймають студенти. Таке становище, та ще й у поєднанні з безвідповідальністю, призводить до знов-таки масової підготовки (точніше – до масової дипломізації) некомпетентних «фахівців», система життєвих цінностей яких аж ніяк не краща

Література:

1. Штекелер-Вайтгофер П. Что значит мышление? От Хайдеггера через Гёльдерлика к Дерриде / П. Штекелер-Вайтгофер / пер. с нем В. Абашника. – Харьков: Издатель Савчук О.О., 2011. – 120 с.
2. Аренд Г. Становище людини / Ганна Аренд. – Львів: Літопис, 1999. – 255 с.
3. Ясперс К. Духовная ситуация времени / Карл Ясперс; пер. с нем. – М.: АСТ, 2013. – 285 с. – (Новая философия).